

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ศึกษา

พิธีกรรมเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงระบบความเชื่อของมนุษย์ มิได้เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอย ไร้เหตุผล แต่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน การแสดงออกนั้นมักจะเป็นไปในรูปของสัญลักษณ์ และเกี่ยวข้องกับนิยายปรัมปราคติ และความเชื่อทางศาสนา โดยเฉพาะในสังคมกสิกรรมหรือสังคมประเพณี ซึ่งเป็นสังคมที่ไม่มี ความซับซ้อนทางเทคนิควิทยา และค่อนข้างเป็นอิสระในตัวเอง วัตถุประสงค์ในการ ประกอบพิธีกรรมตามระบบความเชื่อนั้น ๆ ได้แก่ เพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ และความ อยู่ดีกินดีของสมาชิกในชุมชน เพื่อเพิ่มพูนผลผลิต เพื่อควบคุมดินฟ้าอากาศ เพื่อความเป็นศิริมงคลและความมั่นคงในการดำเนินชีวิต ตลอดจนสร้างความสามัคคี ในหมู่คณะ และการรวมตัวกันต่อสู้ป้องกันภัยจากการรุกรานของข้าศึกศัตรู เป็นต้น เมื่อ การประกอบพิธีกรรมมีวัตถุประสงค์ต่างกันหลายด้านดังกล่าว รูปแบบและโครงสร้าง ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมก็ย่อมแตกต่างกันไปด้วย

พิธีกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อความอุดมสมบูรณ์ และความอยู่ดีกินดีใน สังคมไทยนั้นมีอยู่ทั่วทุกภาค รูปแบบของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร และความ อุดมสมบูรณ์โดยตรงได้แก่ พิธีแรกนา พิธีทำขวัญข้าว ทำขวัญวัวควาย พิธีแห่นางแมว ขอฟัน เป็นต้น ซึ่งรายละเอียดของการประกอบพิธีกรรมอาจจะแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น

ภาคเหนือได้ชื่อว่าเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีวัฒนธรรมซึ่งแสดงถึงลักษณะ อันเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจน มีการยึดถือปฏิบัติ และสืบทอดกันมาช้านาน พิธีกรรม ก็เป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่มีบทบาทอย่างแนบแน่น กับวิถีชีวิตของประชาชน ในภูมิภาคนี้ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมในรอบชีวิตของคน พิธีกรรม ตามรายประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล พิธีกรรมเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน ของชุมชน ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมที่มีบทบาทอย่างสำคัญในการดำรงชีพ ใน ระบบการผลิตแบบไร่นา นั้นคือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์

ความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ อาจทำให้รายละเอียดในการ ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ แตกต่างกันไปบ้าง แต่ในด้านระบบความเชื่อของคน ใน ภาคเหนือนั้นปรากฏให้เห็นได้อย่างเป็นภาพรวม คือ ชาวบ้านในภาคเหนือมีความเชื่อ

เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรืออำนาจเหนือธรรมชาติได้แก่ ผีต่าง ๆ ซึ่งเป็นความเชื่อพื้นฐานดั้งเดิมก่อนที่จะมีการเผยแพร่พุทธศาสนาในภาคเหนือ ซึ่งต่อมาได้มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อระบบความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวไทยภาคเหนือ รวมทั้งศาสนาอื่น ๆ เช่น พราหมณ์และคริสต์ ปัจจุบันระบบความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ยังคงดำรงอยู่ในสังคมภาคเหนือ ทั้งในลักษณะประสาณกลมกลืนและการจัดแย้ง ในขณะที่ระบบความคิดเชิงวิทยาศาสตร์ ก็แพร่ขยายครอบคลุมไปพร้อม ๆ กับสิ่งทันสมัยอื่น ๆ

เป็นที่แน่นอนว่าเมื่อโครงสร้างสังคมส่วนใดส่วนหนึ่งเปลี่ยนแปลงไป ย่อมส่งผลกระทบต่อโครงสร้างส่วนอื่น ๆ ด้วย วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในภาคเหนือจึงถูกทำให้เปลี่ยนแปลงไปพร้อม ๆ กับนโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ระบบความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ก็พลอยได้รับผลกระทบไปด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้ว่า พิธีกรรมบางอย่างก็เสื่อมสลายไป บางอย่างก็มีการลดหย่อนวิธีปฏิบัติ บางอย่างก็เปลี่ยนหน้าตาไปจากเดิมและบางอย่างก็ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชนน้อยลงไปทุกที

กล่าวเฉพาะพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ ในภาคเหนือนั้นได้มีบทบาทควบคู่ไปกับวิถีการผลิตในชุมชนภาคเหนือมาโดยตลอด แม้ในปัจจุบันซึ่งเทคโนโลยีทางการผลิตได้เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่มีการพึ่งพาเครื่องจักรกลสารเคมีต่าง ๆ จากระบบอุตสาหกรรมภายนอกมากขึ้น แต่พิธีกรรมเหล่านี้ก็ยังคงดำรงอยู่ เช่น การไหว้ผีฝาย แสกนา เรียกขวัญข้าว แห่นางแมวขอฝน เป็นต้น และการที่ยังคงมีการยึดถือปฏิบัติตามระบบความเชื่อดั้งเดิมอยู่เช่นนี้จึงเป็นที่น่าสนใจศึกษาว่าเหตุใดพิธีกรรมและระบบความเชื่อเหล่านี้จึงดำรงอยู่ได้ ดำรงอยู่ในลักษณะเช่นไร และได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมใหญ่หรือไม่เพียงใด

ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาข้อมูลจากหมู่บ้านกู่แดง ตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เพราะเห็นว่า

1. เป็นหมู่บ้านในจังหวัดศูนย์กลางของภาคเหนือ ซึ่งเคยเป็นอิสระมาก่อนทั้งทางเศรษฐกิจการเมืองการปกครองและวัฒนธรรม
2. เป็นหมู่บ้านซึ่งได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาชนบทของรัฐ และมีความสัมพันธ์กับสังคมเมืองอย่างใกล้ชิด ซึ่งจะช่วยให้การศึกษาข้อมูลกว้างขวางรอบด้านมากขึ้น
3. เป็นหมู่บ้านที่มีนักวิจัยเข้าไปศึกษาข้อมูลทางสังคมมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ทั้งมีการบันทึกรายงานเป็นลายลักษณ์อักษร ผู้วิจัยเองก็เคยศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมพื้นบ้านจากหมู่บ้านนี้มาแล้วครั้งหนึ่ง และยังสามารถเสนอแนะให้มีการวิจัยข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมด้วย

ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยเชื่อว่า การวิจัยครั้งนี้จะช่วยให้มองเห็น และเข้าใจถึงระบบความคิด ความเชื่อ ของชาวบ้านภาคเหนือภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยอย่างในปัจจุบันนี้ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งน่าจะช่วยให้เป็นแนวทางในการพิจารณาส่งเสริมโครงการพัฒนาชนบทที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาและบันทึกลักษณะรูปแบบของพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตร และความอุดมสมบูรณ์ที่ปรากฏในภาคเหนือปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาระบบความเชื่อทางศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ของภาคเหนือ
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตร และความอุดมสมบูรณ์กับชีวิตทางเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนภาคเหนือ

ขอบเขตของการศึกษา

1. ข้อมูลที่นำมาศึกษา เป็นข้อมูลปฐมภูมิที่ผู้ศึกษา เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ร่วม (ในบางกรณี) เท่านั้น ไม่ใช่ข้อมูลที่มีผู้รวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
2. วิทยากร ผู้ให้ข้อมูลต้องเป็นผู้ที่ประสบการณ์และความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมนั้น ๆ และมีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านกู่แดง
3. สถานที่ศึกษาข้อมูลครั้งนี้คือ หมู่บ้านกู่แดง หมู่ที่ 6 และ 7 ตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
4. ระยะเวลาที่เก็บข้อมูล ระหว่างปี พ.ศ. 2530 - 2531
5. เนื้อหาทางวิชาการจะจำกัดศึกษาตามหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้
 - 5.1 รูปแบบพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์
 - 5.1.1 พิธีกรรมก่อนการเพาะปลูก ได้แก่
 - ไหว้ผีปู่ย่า
 - ไหว้ผีเจ้าบ้าน
 - ไหว้ผีฝ่าย
 - พ้อนผีเม็ง
 - แฮกนา
 - แห่นางแมวขอฝน
 - ฟังธรรมปลาช่อน

5.1.2 พิธีกรรมหลังการเพาะปลูก ได้แก่
มัดมือรถไถ
ทานก๋วยสลาก
ยี่เป็ง

5.1.3 พิธีกรรมหลังการเก็บเกี่ยว ได้แก่
ไหว้เจ้าที่สวน
เรียกขวัญข้าว
ทานข้าวใหม่
ปีใหม่
สืบชะตาบ้าน

นิยามศัพท์เกี่ยวกับการวิจัย

พิธีกรรม หมายถึง การแสดงออกในเชิงปฏิบัติการทางศาสนาหรือระบบความเชื่อโดยมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน

พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ หมายถึง พิธีกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาทางด้านการเกษตรโดยตรง และพิธีกรรมที่มีรายละเอียดหรือองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรหรือการทำมาหากินตามวิถีชีวิตสังคมเกษตรกรรม แม้ว่าจะไม่ได้มีวัตถุประสงค์โดยตรงเพื่อการแก้ปัญหาทางด้านการเกษตรก็ตาม

วิธีการศึกษา

1. การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น

1.1 ศึกษาค้นคว้าทางเอกสารเกี่ยวกับรูปแบบพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนระบบความเชื่อทางศาสนาในภาคเหนือตามลักษณะดั้งเดิม เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะนำไปสร้างแบบบันทึกข้อมูลและการสัมภาษณ์ต่อไป

1.2 ศึกษาค้นคว้าทางเอกสารและโดยการสอบถาม สัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติศาสตร์หมู่บ้าน กู่แดง จากอดีตถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังได้ศึกษาประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมลานนาด้วย เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์พิธีกรรมต่อไป

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 กำหนดเกณฑ์และแบบการบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

2.1.1 ชื่อพิธีกรรม

2.1.2 ระดับการมีส่วนร่วม

- 2.1.3 วัตถุประสงค์
- 2.1.4 สถานที่ประกอบพิธีกรรม
- 2.1.5 ช่วงเวลาประกอบพิธีกรรม
- 2.1.6 ผู้ประกอบพิธีกรรม
- 2.1.7 ผู้อำนวยการ
- 2.1.8 ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม
- 2.1.9 วัตถุประสงค์ลักษณะในพิธีกรรม
- 2.1.10 ขั้นตอนการปฏิบัติในพิธีกรรม
- 2.1.11 วรรณกรรมในพิธีกรรม
- 2.1.12 ผู้ให้ข้อมูล

2.2 กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลตามระดับของวัยและการศึกษา ดังนี้

- 2.2.1 ผู้ให้ข้อมูลที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปี ขึ้นไป 5 คน เป็นอย่างน้อย
- 2.2.2 ผู้ให้ข้อมูลที่มีอายุ 16 ปี ขึ้นไป 5 คน
- 2.2.3 ผู้ให้ข้อมูลที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา 5 คน
- 2.2.4 ผู้ให้ข้อมูลที่มีการศึกษาระดับอุดมศึกษา 5 คน

ประเด็นที่ต้องการทราบจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ ได้แก่ รายละเอียดเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมชนิดต่าง ๆ ซึ่งเน้นที่กลุ่มแรก ส่วน 3 กลุ่มหลังต้องการทราบทัศนคติและการเข้าร่วมพิธีกรรม

2.3 การจัดกระทำข้อมูล

2.3.1 เรียบเรียงข้อมูลพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์แต่ละชนิดตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ สำหรับวรรณกรรมในพิธีกรรมก็ใช้วิธีถอดถอดคำความระบบภาษาถิ่นทั้งนี้โดยยึดหลักความใกล้เคียงให้มากที่สุด

2.3.3 ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบและกฎเกณฑ์การประกอบพิธีกรรมเพื่อค้นหาลักษณะร่วมขององค์ประกอบของพิธีกรรม

2.3.4 วิเคราะห์ระบบความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรม โดยพิจารณาจากองค์ประกอบของพิธีกรรมในข้อ 2.3.3 ทั้งนี้โดยอาศัยแนวความคิดทางมานุษยวิทยาเป็นแนวทางในการศึกษา

2.3.5 ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์กับชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน โดยมีแนวความคิดเกี่ยวกับการหน้าที่ (functions) ของศาสนาเป็นหลักในการวิเคราะห์

2.3.6 เขียนรายงานการวิจัยทั้งหมดเป็นการสังเคราะห์ทั้งในระดับกว้างและลึก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รวบรวมและบันทึกพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตร และความอุดมสมบูรณ์ในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคเหนือ ตามรูปแบบที่ปรากฏในปัจจุบันไว้อย่างเป็นระบบ
2. ช่วยให้เข้าใจระบบความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมเกี่ยวกับเกษตร และความอุดมสมบูรณ์ในภาคเหนือ
3. ช่วยให้เข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตร และความอุดมสมบูรณ์ที่มีต่อสังคมทั้งด้านชีวิตทางเศรษฐกิจและชีวิตทางสังคม
4. ผลการวิจัยจะเป็นแนวทางในการพิจารณาส่งเสริมโครงการพัฒนาชนบท ในภาคเหนือต่อไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับพิธีกรรมและระบบความเชื่อในภาคเหนือ

ในภาคเหนือมีพิธีกรรมที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติกันอยู่มากมายหลายชนิด สวงน โชติสุขรัตน์¹ เคยรวบรวมไว้ในปี 2509 ได้ถึง 42 ชนิด เป็นหนังสือชื่อ ประเพณีไทยภาคเหนือ เป็นงานบันทึกรวบรวมที่มุ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรม ตลอดจนมีการเล่าประวัติที่มาของบางพิธีกรรมด้วย แต่หาได้มีการจัดประเภทพิธีกรรมแต่อย่างใดไม่

ต่อมาผู้เขียนคนเดียวกัน² ก็ได้เขียนหนังสือรวบรวมวรรณกรรม ที่ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก หนังสือเล่มนี้ชื่อ ประเพณีลานนาไทยและพิธีกรรมต่าง ๆ

ความสนใจในวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคเหนือได้กระจายไปในหมู่นักวิชาการในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เช่น

-
1. สวงน โชติสุขรัตน์ ประเพณีไทยภาคเหนือ
 2. สวงน โชติสุขรัตน์ ประเพณีไทยและพิธีกรรมต่าง ๆ

1

ในปี พ.ศ. 2516 ไพรด เลิศพิริยกุล ได้รวบรวมคติชาวบ้านประเภทต่าง ๆ ของลานนาไทยจัดเป็นหนังสือประกอบการเรียนวิชาคติชาวบ้านในวิทยาลัยครู-เชียงใหม่และได้พยายามจำแนกประเภทของพิธีกรรมออกได้ 4 ประเภทดังนี้

1. ประเพณีประจำวันเดือนปีภาคเหนือ
2. ประเพณีตั้งแต่เกิดจนถึงตาย
3. ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต
4. ประเพณีอื่น ๆ

ผู้เขียนจัดประเพณีแอกนา (แอกนา) ไว้ในประเภทที่ 3 ในขณะที่จัดประเพณีขอฝนไว้ในประเภทที่ 4 ทั้ง ๆ ที่ทั้ง 2 ชนิดนี้เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์เหมือนกัน

ในปี 2521 ประคอง นิมมานเหมินท์ และทรงศักดิ์ ปรางค์วิไลนากุล ได้รวบรวมงานเขียนเกี่ยวกับลานนาไทย ในหนังสือชื่อ ลานนาไทยคติ โดยมุ่งให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของดินแดนลานนาไทยในอดีต เนื้อหาบางตอนได้รวบรวมประเพณีลานนาไว้ด้วย แต่ไม่ได้กล่าวถึงประเพณีหรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและความอุดมสมบูรณ์

ในปี 2523 นฤจร อธิธิจักรวิธ ได้เสนอบทความเรื่อง "ความเชื่อในผีसागवेथ्यมนต์ ของชาวไทยภาคเหนือ" กล่าวถึงความเชื่อและการปฏิบัติในลัทธิผีसागवेथ्यมนต์ ของชาวนาไทยภาคเหนือว่าสัมพันธ์อยู่กับการนับถือพุทธศาสนา (แบบชาวบ้าน) โดยที่ชาวนาเหล่านั้นเชื่อว่าอำนาจของผีसागवेथ्यมนต์ จะช่วยให้เขามีความมั่นใจและรู้สึกถึงความมั่นคงในชีวิต และขณะเดียวกันความเชื่อในทางพุทธศาสนาก็ช่วยเสริมสร้างความศรัทธาลัทธิในการนับถือผีมากขึ้น ตลอดจนทำให้เขามีความมั่นใจในชีวิต โลกนี้และโลกหน้าของเขาด้วย

¹ ไพรด เลิศพิริยกุล คติชาวบ้านลานนาไทย 2516

ประคอง นิมมานเหมินท์, บรรณาธิการ ลานนาไทยคติ 2521.

นฤจร อธิธิจักรวิธ "ความเชื่อในผีसागवेथ्यมนต์ของชาวนาไทยภาคเหนือ"

ใน พุทธศาสนาในลานนาไทย 2523.

1
สิทธิ บุตรอินทร์ เสนอผลงานวิจัยเกี่ยวกับโลกทัศน์ของชาวไทยลานนา
ในหนังสือชื่อ **โลกทัศน์ชาวไทยลานนา** ผู้วิจัยกล่าวว่าโลกทัศน์หมายถึงปรัชญาอันเป็น
ประมวลแนวคิดและความเชื่อ ซึ่งเป็นตัวการกำหนดอุดมการณ์ หลักการและวิธีดำเนิน
การด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ ผู้วิจัยวิเคราะห์โลกทัศน์ที่ปรากฏออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่

- ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
- ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ
- ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

และชี้ว่าลัทธิความเชื่อต่าง ๆ ในลานนาอันได้แก่ ลัทธิความเชื่อในผีสามเทวดา ลัทธิ
เชื่อถือเทพนิยายฝ่ายพราหมณ์ และความเชื่อถือในพุทธปรัชญา เหล่านี้เป็นแก่นแท้
ของโลกทัศน์ชาวลานนา

2
ในปี พ.ศ. 2526 สุรสิงห์สภารวม จิมพะเนา¹ ได้ศึกษา "ภาษา
สัญลักษณ์ในพิธีกรรมสืบชะตา: ตัวอย่างวรรณกรรมเงียบ" ซึ่งว่าด้วย สัญลักษณ์
ต่าง ๆ ที่ใช้ในพิธีกรรมนั้นล้วนถูกกำหนดขึ้นเพื่อสื่อความหมายทั้งสิ้น และกล่าวว่า
พิธีกรรมสืบชะตา (ทั้งคน หมู่บ้าน และเมือง) สะท้อนให้เห็นระบบความเชื่อ เกี่ยว-
กับ เรื่องชีวิตนิรันดร์ และความต้องการหลีกเลี่ยงจากความตายอันเป็นสิ่งลึกลับน่ากลัว
นอกจากนี้ยังชี้ว่าโครงสร้างของพิธีสืบชะตาแสดงให้เห็นถึงการรวมตัวกันระหว่างศาสนา
พุทธ พราหมณ์ และลัทธิผีสามเทวดาอย่างสนิทแนบเนียน

3
ในปีเดียวกัน ฉลาดชาย รมิตานนท์² ได้เสนอผลงานวิจัยเรื่อง "ผี
เจ้านาย" ซึ่งพบข้อสรุปว่า ระบบความเชื่อเกี่ยวกับผีดำรงอยู่ควบคู่กับความเชื่อแบบ
พราหมณ์และพุทธศาสนาภายใต้โครงสร้างอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างกลมกลืน ทั้ง ยังมี
ความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และการบริหารสังคม
ไทย และระบบความเชื่อดังกล่าวต่างทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของผู้คน ในสังคม
ทั้งในด้านจิตใจและวัตถุ ซึ่งเป็นเหตุผลที่ยืนยันว่า ระบบความเชื่อดังกล่าว
สามารถดำรงอยู่ในสังคมไทยได้ในยุคปัจจุบัน

1 สิทธิ บุตรอินทร์ **โลกทัศน์ชาวไทยลานนา** 2523.80 หน้า

2. สุรสิงห์สภารวม จิมพะเนา "ภาษาสัญลักษณ์ในพิธีกรรมสืบชะตา . ตัวอย่าง
วรรณกรรมเงียบ" ใน ภาษา การสัมมนาเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน ศติความเชื่อ
ศิลปกรรมและภาษา โครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2526

3

ฉลาดชาย รมิตานนท์ **ผีเจ้านาย** 2526

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังชี้ให้เห็นด้วยว่าพิธีกรรมผีเจ้านายก็มีลักษณะเป็นกฎเกณฑ์ ทั้งรูปแบบและโครงสร้างที่แน่นอนส่วนความสำเร็จหรือชื่อเสียงของ "ม้าขี่" นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการปรับโลกทัศน์ของตัวม้าขี่เอง ซึ่งมักจะสัมพันธ์กับระดับโลกทัศน์ของ "ลูกค้า" ที่มาใช้บริการ ซึ่งหมายถึงบทบาทหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการของลูกค้านั่นเอง

1
กิติ แก่นจ่าปี เสนอบทความเรื่อง "ความเชื่อเรื่องผีปู่และย่าแสะ" ชี้ให้เห็นว่า ระบบความเชื่อเรื่องผีปู่และย่าแสะสะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ทางการเมืองของชาวบ้านที่ต้องการผู้นำที่ใกล้ชิดสามารถอำนวยความสะดวกในชีวิต แก้ไขวิกฤตการณ์ต่างๆ ให้ได้ และอีกด้านหนึ่งความเชื่อเรื่องผีปู่และย่าแสะยังสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งหรือการปฏิเสธการเข้ามาครอบงำของอิทธิพลความเชื่อทางพุทธศาสนา นอกจากนี้ผู้เขียนยังชี้ให้เห็นอีกว่า อิทธิพลของความทันสมัยมีผลให้ความเชื่อเรื่องนี้ ถูกลดความสำคัญลงเรื่อย ๆ ในขณะที่รัฐก็ยังไม่ได้มีบทบาทในการเป็นที่พึ่งพิงแทนความเชื่อเดิมต่างๆ ที่ชาวบ้านก็ยังคงเผชิญกับปัญหาวิกฤตในการดำเนินชีวิตในรูปแบบการผลิตแบบเดิม

2
ต่อมาผู้เขียนคนเดียวกันนี้ได้นำเสนอผลการศึกษาเรื่อง "ผีปู่ย่าและสังคมชวานาไทย" ชี้ว่า พิธีกรรมพ็อนผีปู่ย่า(เม็ง)เป็นระบบสัญลักษณ์ที่ชวานาสรางขึ้นเพื่อสื่อความหมายทางการเมือง อันเป็นรูปแบบหนึ่งของการต่อสู้ของชวานาไทยที่กระทำขึ้นด้วยตนเอง ปราศจากการกระตุ้นชี้นำจากพลังภายนอกสังคมชวานา อีกด้านหนึ่งระบบความเชื่อนี้ได้สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งหรือการปฏิเสธความเชื่อแบบพุทธศาสนา ซึ่งสนับสนุนการตอบสนองผลประโยชน์แก่เจ้านายฝ่ายเดียว นอกจากนี้ผู้เขียนยังชี้ว่า พิธีกรรมนี้เป็นการแสดงออกเพื่อลดความตึงเครียดในสายสกุลด้วย

กล่าวได้ว่า จากผลงานการศึกษาค้นคว้าและวิจัยของผู้รู้ทั้งหลายดังได้กล่าวมานี้ เป็นเรื่องชี้ให้เห็นว่าพิธีกรรมและระบบความเชื่อในสังคมภาคเหนือเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อสังคมที่ยึดถือปฏิบัติ มีรูปแบบหรือกฎเกณฑ์ที่แน่นอน มีความสัมพันธ์กับสังคมในแง่มุมต่างๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง นอกจากนี้ พิธีกรรมต่างๆ ยังได้

1
กิติ แก่นจ่าปี "ความเชื่อเรื่องผีปู่และย่าแสะ" ใน วารสารศึกษาศาสตร์สาร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 10 (2-ช) หน้า 121-130.2525

2
กิติ แก่นจ่าปี "ผีปู่ย่าในสังคมชวานาไทย" ใน วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 13 (1-2) หน้า 61-74.2528

สะท้อนให้เห็นว่าระบบความเชื่อของคนในภาคเหนือ มิได้จำกัดอยู่แต่เรื่องผีสงเทวดาเท่านั้น หากเป็นความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อเกี่ยวกับผี พราหมณ์และศาสนาพุทธแบบชาวบ้าน และในแง่การดำรงอยู่ของพิธีกรรมในปัจจุบันก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ทั้งในด้านรูปแบบและหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการของสังคม ทั้งในลักษณะการลดหย่อนการปฏิบัติและเพิ่มบทบาทต่อสังคมมากขึ้น

แต่อย่างไรก็ตาม เป็นที่เห็นได้ว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกษตร และความอุดมสมบูรณ์นั้นยังไม่มีผู้ใคร่สนใจศึกษาอย่างเป็นภาพรวม ทั้งในแง่ของการรวบรวมอย่างเป็นระบบ การศึกษาวิเคราะห์ในด้านองค์ประกอบ ระบบความเชื่อ บทบาทหน้าที่ทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนลักษณะการดำรงอยู่ในปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพิธีกรรมประเภทนี้โดยหวังว่าจะช่วยให้เข้าใจถึงวัฒนธรรมชาวบ้านในภาคเหนือได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคมหมู่บ้านกูแดง

ในปีพ.ศ. 2497 Konrad Kingshill¹ ได้ทำการวิจัยลักษณะทางสังคมของหมู่บ้านกูแดง นำเสนอผลการวิจัยในหนังสือชื่อ Ku Daeng the Red Tomb ซึ่งให้เห็นถึงคตินิยมและสภาพเศรษฐกิจและสังคมหมู่บ้านกูแดงทั้งที่เป็นลักษณะดั้งเดิม และการรับเอาอิทธิพลของความทันสมัยเข้าไป ต่อมาผู้วิจัยคนเดียวกันนี้ยังได้ทำการวิจัยต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ.2516 Jack M. Potter² ได้ทำการวิจัยลักษณะโครงสร้างของสังคมชาวนาไทยจากหมู่บ้านกูแดง นำเสนอผลการวิจัยในหนังสือ(แปล) ชื่อ โครงสร้างสังคมชาวนาไทย ผู้วิจัยชี้ว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างกระชับ กล่าวคือ มีการจัดตั้งองค์กรทางสังคมอย่างเป็นระบบแน่นอน มิได้เป็นสังคมโครงสร้างหลวมดังที่มีนักมานุษยวิทยาคนอื่น ๆ กล่าวสรุปไว้แต่อย่างใด

ปี พ.ศ. 2527 มาลี วิริยา³ ได้ทำการวิจัยข้อมูลทางคติชนวิทยา เรื่องการเปลี่ยนแปลงของการละเล่นของเด็กไทยภาคเหนือ: กรณีศึกษาจากหมู่บ้านกูแดง ตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เสนอเป็นปริญญานพนธหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ผลการวิจัยพบว่า การ

1 Kingshill , Konrad. Ku Daeng the Red Tomb A.D. 1954-1964: A Village Study in Northern Thailand 1965.

2 แจ็ก เอ็ม พ็อตเตอร์ โครงสร้างสังคมชาวนาไทย 2525.

3 มาลี วิริยา การเปลี่ยนแปลงของการละเล่นของเด็กไทยภาคเหนือ . กรณีศึกษาจากหมู่บ้านกูแดง ตำบลหนองแฝก อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ 2527.

ละเล่นของเด็กไทยภาคเหนือมีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากอิทธิพลของระบบเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมจากภายนอกหมู่บ้าน และการละเล่นของเด็กมีหน้าที่ในการ ตอบสนองความต้องการทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับสังคม และชี้ว่าหน้าที่ ดังกล่าวก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างของการเล่นของเด็ก และสังคมด้วย ผู้วิจัยเสนอแนะในตอนท้ายว่า ควรจะได้มีการศึกษาการเปลี่ยนแปลง ในด้านประเพณีพิธีกรรมในหมู่บ้านในลักษณะการวิจัยต่อเนื่องด้วย

1 และในปี 2528 คอนรัต คิงสฮิลล์, ประเสริฐ พันธชาติ และ ภาณุ ฤนัท ได้เสนอรายงานการวิจัยต่อเนื่องเรื่อง การติดตามการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการ ของหมู่บ้านทุ่งแดงภาคเหนือของประเทศไทยช่วงระยะ 30 ปี(บ้านทุ่งแดง) กล่าวถึงการ เปลี่ยนแปลงลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และสถาบันศาสนา ในหมู่บ้านทุ่งแดงว่า หมู่- บ้านทุ่งแดงได้รับอิทธิพลจากภายนอก ในด้านโครงการพัฒนาต่าง ๆ ซึ่ง กำหนดโดยรัฐ และการติดต่อกับสังคมภายนอก จึงทำให้หมู่บ้านมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ส่วนสถาบันศาสนานั้นวัดซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญของ ศาสนาพุทธยังคงเป็นจุดศูนย์กลางของหมู่บ้าน ในขณะที่ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และอำนาจเหนือธรรมชาติ กำลังเสื่อมคลายลงเห็นได้ชัดเจนจากชาวบ้านหนุ่มสาวใน หมู่บ้าน

1 คอนรัต คิงสฮิลล์, ประเสริฐ พันธชาติ และภาณุ ฤนัท การติดตามการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาการ ของหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย ช่วงระยะ 30 ปี (บ้านทุ่งแดง) รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยพายัพ พ.ศ. 2527-2528